

Folkhögskolan på den europeiska marknaden - om folkbildning och SeQF

av Henrik Falck

VT 2018

Innehållsförteckning

Inledning

Syfte & frågor

Metod & material

Fråga: Vad är SeQF?

- a) Resultat av lärande enligt Folkbildningsrådet
- b) Resultatet enligt EU-kommissionen

Fråga: I vilken kontext hör SeQF hemma?

Fråga: Kunskapssyn och bildningstanke inom folkbildningen

Analys

Sammanfattning och reflektion

Källor

Inledning

I det tysta pågår en förvandling. Krig förklaras, folkmassor rör sig, val hålls, men i lugnt gemak tuffar det europeiska maskineriet på. Oförvitligt arbetar parlament, kommissioner, regeringar, myndigheter och råd mot det gemensamma mål som en gång sattes om fri rörlighet. Allting rör sig. Det fastställs planer, det uppställs kriterier, det framläggs propositioner. Det implementeras, remitteras, valideras. Någonting måste hända. Förändringen pockar på.

Vi befinner oss mitt i ett skede. Besluten är fattade och förberedelsen vidtagen. Folkhögskolan är sedan sommaren 2017 en del av SeQF (Swedish Qualification Framework), den svenska tillämpningen av det europeiska kvalifikationssystemet EQF (European Qualification Framework). Men inom folkbildningen har det varit påfallande tyst.

Folkhögskolans allmänna kurs ska kvalitetssäkras och intyg utdelas. Den ska kunna jämföras med andra utbildningar inom hela EU och underlätta för studerande att röra sig mellan arbete och studier i olika länder. Men kvalitetssäkring kräver en uppfattning om vilken kvalitet som ska säkras. Jämförelse förutsätter två jämförbara ting. Det förutsätts en kunskapssyn, en pedagogik och en bildningstanke. Vilken kunskaps- och bildningssyn ligger bakom SeQF? Hur förhåller den sig till svensk folkbildning? Diskussionen lyser med sin frånvaro.

Syfte & frågor

Om detta handlar den här uppsatsen. Syftet är en förståelse av sammanhanget inom vilket folkhögskolan ansluts till SeQF. I det syftet vill jag veta på vilket sätt kunskapssynen bakom

SeQF och inom folkhögskolan förhåller sig till varandra. För att ta reda på det ställs några frågor.

- Vad är SeQF?
- I vilken kontext är den hemmahörande?
- Hur förhåller kunskapssyn och bildningstanke i SeQF till den inom folkhögskolan?

Metod & material

Till min hjälp har jag förutom Folkbildningsrådets anvisning och regeringens förordning kring SeQF använt mig av EU-kommissionens publiceringar i ämnet. Det jämförs med några svenska texter om kunskap och bildning, som har skrivits i nära anslutning till folkhögskolan och folkbildningstraditionen. Avsikten med dem är inte att ge företräde åt någon särskild bildningstanke eller att täcka in fältet bildningsforskning, utan att ge exempel på tankegångar med viss spridning inom svensk folkbildning.

Fråga: Vad är SeQF?

SeQF är det svenska ramverket för EU:s kvalitetssäkring av utbildningar. Bakgrunden är en process inom EU sedan 2008 att hitta metoder att jämföra olika länders utbildningssystem.

Med en sådan jämförelse främjas EU:s övergripande syfte att underlätta rörlighet på den gemensamma arbetsmarknaden och för studier. Allmän kurs har nivåindelats enligt ett gemensamt europeiskt schema. Den svenska folkhögskolans allmänna kurs placeras på nivå 2, motsvarande grundläggande nivå, och nivå 4, motsvarande gymnasienivå. Särskild kurs har möjlighet att ansöka om nivåplacering. För det syftet används begreppet läranderesultat (learning outcome). Genom att lyfta fram och synliggöra läranderesultat som en studerande har uppnått ska det vara möjligt att jämföra den studerandes kunskaper och kvalifikationer mellan olika utbildningsinstitutioner och länder.

I anvisningarna till SeQF åläggs folkhögskolornas allmänna kurs av Folkbildningsrådet att formulera skriftliga läranderesultat. De ska ha formen "efter avslutad kurs ska du ha förmågan att ..." eller "efter avslutad kurs ska du ha kunskap om ..." osv. De gäller hela den allmänna kursen. De ska vara skriftliga, så att sökande till eller deltagare på folkhögskolan kan ta del av dem.¹ Folkbildningsrådet ska årligen kunna överpröva folkhögskolornas arbete med SeQF och i förekommande fall begära rättning.²

a) Läranderesultat enligt Folkbildningsrådet

- Begreppet läranderesultat visar sig vara det avgörande och intressanta i sammanhanget, men samtidigt i behov av klargörande. Vad innebär resultat av lärande? Folkbildningsrådet framhåller i sin anvisning till folkhögskolorna att resultat av lärande inbegriper kunskaper, färdigheter och kompetenser
- värnandet av folkhögskolans särart

¹ Folkbildningsrådets *Anvisningar om SeQF och folkhögskolans allmänna kurs*, dnr 227, 2017, s. 2; jmf även *Nya utvärderingsmonstret* av Lena Lindgren, 2016

² *ibid.*

- tydliggörande för de studerande vad kursen leder till
- förtydligande av omfattningskravet³

Med det vill de visa, vad jag förstår, att SeQF inte innebär ett avsmalnat kunskapsbegrepp, som enbart tar hänsyn till teoretiska och bokliga kunskaper, utan mycket väl inbegriper hela den bredd av kunskaper, färdigheter och kompetenser som en människa kan tillägna sig på en folkhögskola.

De menar vidare att den skriftliga formuleringen av läranderesultaten förtydligar vad målet med kursen är. Den skriftliga formuleringen ska därför komma att fungera både som en utlovad innehållsförteckning för den som ännu inte har börjat, med möjlighet att jämföra olika utbildningar med varandra, och som överprövningsbar kontroll efter avslutad utbildning, för den som vill pröva om det utlovade innehållet verkligen stämmer med det faktiska utfallet. Läranderesultat ska inte ingripa i folkhögskolans frihet att själv välja innehåll i kursen, utan placeras av Folkbildningsrådet inom omfattningskravet. De skriver att läranderesultat mäter: "de samlade förmågor en studerande förväntas ha när kursen är avslutad. Det är inte innehåll och arbetsformer utan ett komplement till detta. Gäller hela samlade allmänna kursen".⁴

Det kan förefalla förvånande, eftersom omfattningskravet idag är en tidsreglering. Ett visst tidsomfång, t.ex. 3 år på gymnasienivå, mäter omfattningen av studierna på ett annat sätt än gymnasieskolans och Komvux poängsystem. Det innebär att omfattningskravet omvandlas från ett rent kvantitativt mått till ett kvalitativt, olika från skola till skola. Med detta menar Folkbildningsrådet att folkhögskolans särart värnas. Det måste, förefaller det mig, förstås negativt. SeQF innebär inte en inskränkning av folkhögskolans frihet att själv formulera sitt innehåll och arbetsformer. Däremot innebär inte SeQF i sig något skydd för folkhögskolans särart.

b) Resultatet enligt EU-kommissionen

EU-kommissionen har i två skrifter förtydligat vad EQF (till vilken SeQF är den svenska varianten) handlar om. Ett sätt att analysera dem är att ta fasta på vad läranderesultat **inte** sägs vara.⁵ Det handlar **inte** om

- en lärandeprocess
- utbildningens varaktighet
- institutioners sociala och kulturella kontext
- experimentell eller upptäckande undervisning
- hänsyn till olikheter hos elever⁶

Resultat av lärande syftar inte till processen, dvs. vägen fram till resultatet. Frågan hur någon lär sig något tar författarna inte ställning till. Däremot ryms inte t.ex. en sådan pedagogisk uppfattning som återges av uttrycket "vägen är målet". Inom EQF beaktas inte att sättet att lära sig eller processen skulle kunna vara behållningen av en utbildning. Inte heller avses inom EQF att jämföra olika utbildningars längd eller olika pedagogiska metoder, såsom

³ A.a. s. 3 och *Folkhögskolans allmänna kurs och SeQF*, bildspel av Agneta Wallin, Folkbildningsrådet, 2017, bild 6

⁴ *Folkhögskolans allmänna kurs och SeQF*, bildspel av Agneta Wallin, Folkbildningsrådet, 2017, bild 8

⁵ *Explaining the European Qualifications Framework For Lifelong Learning: EQF Note 1* av Jörg Markowitsch mfl. och *USING LEARNING OUTCOMES European Qualifications Framework Series: Note 4* av Mike Coles, 2011

⁶ *USING LEARNING OUTCOMES European Qualifications Framework Series: Note 4* av Mike Coles, 2011, s. 8-9

”experimentell” eller ”upptäckande” undervisning. Elevers olikhet får man ta hänsyn till på annat sätt än genom läranderesultat. Andra faktorer som social och kulturell kontext, som t.ex. skolors anseende, ska heller inte beaktas. Med en sådan negativ analys kan man genom ett uteslutningsförfarande försöka ringa in vilket positivt svar som avses med begreppet. Läranderesultat skulle kunna avse den slutpunkt som är oberoende av tid och rum, dvs. inte knuten till en viss situation och kontext. Läranderesultat är därmed abstrakt, i meningen frikopplad från ett sammanhang. Det är något som man kan bära med sig från skolan, landet och språket, i form av ett skriftligt intyg. Metoden är förvisso vanskelig, eftersom uteslutning och avgränsningar egentligen inte säger vad som menas. Men det kan kompletteras med författarnas positiva svar. Läranderesultat handlar om

- öka genomskinlighet och översättning mellan länder
- skriftligt synliggöra resultat
- kunskapssyn: uttalad (inte tyst), objektiv kunskap⁷

Dessa tre punkter kan inte vara ett uttömmande svar på frågan vad EU-kommissionen menar med läranderesultat. Men de visar riktningen mot sammanhang, i vilket vi bör förstå begreppet. Ökad genomskinlighet, möjlighet till översättning mellan länder och språk, skriftligheten (dvs. möjligheten att ta med sitt intyg var som helst i Europa) och inte minst kunskapssynen, som förordar en uttalad och objektiv kunskap, eftersom den är möjlig att skriftligen formulera och därmed kan föras över till andra länder och en annan kontext - allt visar i riktning mot den här uppsatsens nästa fråga.

Fråga: I vilken kontext hör SeQF hemma?

I kommissionens skriftserie framhålls syftet med EQF: att ”underlätta jämförelse [...] i syfte att främja geografisk och arbetsmarknadsmobilitet liksom livslångt lärande”.⁸ Förutsättningen för att lyckas med det projektet inom utbildningsområdet är ett långsiktigt arbete att omforma Europas brokiga skara utbildningsinstitutioner. Det krävs en process som leder till

- standardisering
- jämförbarhet
- kvantifiering
- anställningsbarhet

Det skolor håller på med (undervisning, kunskap, utbildning, bildning, reflektion, tänkande, kreativitet osv.) behöver standardiseras till något likvärdigt och jämförbart. Det förutsätter kvantifiering, eftersom kvantiteter (t.ex. nivåindelningar) men inte kvaliteter kan jämföras. När dessa steg är tagna, kan målet med det europeiska projektet uppnås, att öka rörligheten på arbetsmarknad och i studier inom Europa. Genom standardiseringsprocessen blir människor till sist mer anställningsbara.

Fråga: Kunskaps- och bildningssyn inom folkbildningen

Synen på kunskap och bildning är inte enhetlig. Syftet med detta avsnitt är inte att ge en överblick över olika uppfattningar om kunskap eller de senaste forskningsrönen, inte heller en tillbakablick på kunskapssyn i folkhögskolan historiskt. Jag väljer istället att angripa frågan utifrån det som i klassisk retorik kallas för *topoi* eller gemensamma, allmänt delade

⁷ A.a., s 6 och 9

⁸ *Explaining the European Qualifications Framework For Lifelong Learning: EQF Note 1*, s. 5

uppfattningar om någonting (där ordspråk är vår vanligaste källa). Syftet är kontrastverkan. Med några skissartade begrepp kan skillnader och likheter avteckna sig mellan kunskapssyn vanliga inom folkbildningen resp. den som EQF och begreppet läranderesultat står för. Sven Erik Liedman återger en uppdelning mellan **traditionell** och **progressiv** kunskapssyn. I den förra betraktas kunskap som ⁹ en objektiv storhet, som eleven ska tillägna sig oavsett egen motivation och bakgrund. Det finns en fastlagd läroplan med ett givet kunskapsstoff som man ska kunna för att ha klarat av skolgången. Den senare tar sin utgångspunkt i elevens egna erfarenheter och intressen. Den menar att den egna subjektiva livserfarenheten, social bakgrund och kulturell kontext är det material som ska bearbetas till kunskap. Den bildningstanke Liedman företräder menar han vara en förening av de objektiva och de subjektiva inslagen hos kunskapen.

En annan gängse uppdelning är den mellan **utbildning** och **bildning**.¹⁰ En utbildning har ett bestämt yttre mål. Man vill bli lärare, snickare eller skogvaktare. Vägen dit är fastlagd av läroplaner, eftersom utbildningen måste svara upp till vissa av samhället ställda krav (och intygas vanligen av betyg, legitimation, certifikat, diplom mm.) Med bildning däremot avses ett fritt kunskapssökande, driven av lusten att förändra sig själv. Kunskap är ett egenvärde och inte ett medel för någonting annat.

Såväl Liedman som Bernt Gustavsson menar att utbildning och bildning måste leva i symbios, vilket (enligt Gustavsson) alltid varit fallet i svensk folkhögskola¹¹. Utbildning behövs för den enskildes uppehälle och framtid och för samhällets behov. Bildningens uppgift ligger i vidgade perspektiv.

Analys

Vi kan nu jämföra begreppet läranderesultat med kunskapssyn och bildningstanke i folkbildningen. Vi ser en iögonfallande **likhet**: i båda fallen vidgas kunskapsbegreppet till att omfatta inte enbart teoretisk, boklig kunskap, utan allt som går in under kunskaper, färdigheter och kompetenser. Men vi ser fler **skillnader**. Läranderesultat innefattar varken progressivismens subjektorienterade kunskapssyn eller bildningstankens fria kunskapslust och vidgade perspektiv. Idén om läranderesultat kan sägas ingå i en ekonomistisk eller marknadsorienterad diskurs. Det är ett sätt att tala och styra skola och utbildning så att de underställs ekonomiska motiv. Utbildning syftar till att främja fri rörlighet på en marknad, anställningsbarhet och tillväxt snarare än andra ideal, som t.ex. politiska (demokratiskt sinne) eller maktkritik, kreativa ideal eller ren och skär kunskapshunger.

Skillnaden blir mer markant om vi analyserar den strukturellt. Lärande kan betraktas som en rörelse. En rörelse har början, förlopp och slut. Jämför vi idén om läranderesultat med bildningstanken får vi följande uppställning.

Läranderesultat

- börjar i kursplanens (lärarnas, skolans) målformulering
- beaktar inte läroprocessen

⁹ Sven-Eric Liedman, Bildning, Nationalencyklopedin

¹⁰ Sven-Eric Liedman *Bildning, frihet och motstånd*, s. 382 i Bildning, red. Anders Burman och Per Sundgren, 2010

¹¹ A.a., s. 394ff. och *Folkhögskolans praktiker i ett historisk perspektiv*, s. 17-34 i *Folkhögskolans praktiker i förändring*, red. Bernt Gustavsson m.fl. Se även *Min personliga syn på folkhögskolan*, opublicerat dokument av Bernt Gustafsson

- slutar i något yttre i förhållande till den lärande (skriftligt resultat)

Bildningstanken

- börjar i intresse och erfarenheter hos den lärande
- verkar i förmedling mellan egna erfarenheter och vidgad horisont
- slutar i en förändring av den lärande själv

Vänder vi oss för ett ögonblick bort från vår samtid till en filosof som vigde sitt liv åt frågor kring rörelsens natur finner vi ett resonemang som kan ta analysen ett steg vidare. De första sidorna av den *Nikomachiska etiken* ägnar Aristoteles åt en liknande strukturell analys av rörelser i samhället. Han ser en av ¹²görande skillnad mellan olika verksamheter. Det finns sådana som slutar i något yttre i förhållande till verksamheten, såsom t.ex. skeppsbyggarens arbete med att bygga ett skepp. Efter bygget seglar skeppet iväg och är inte längre del av skeppsbyggaren. På samma sätt är köpmannens verk, att samla rikedom, inte en del av köpmannen själv utan kan lämna honom. Resultatet av arbetet är externt i förhållande till den arbetande. Men det finns annorlunda aktiviteter. Det politiska livet (och senare det filosofiska) skiljer sig därigenom att rörelsens slutpunkt är aktiviteten själv. Att delta i (det demokratiska) samhällsstyret har inte något annat syfte än just sig själv. Den förändring det innebär för den som ägnar sig åt det ligger inte i ett externt resultat utan i en förändring av sig själv (och sammanhanget man är en del av). På så sätt kan Aristoteles säga att ett väl levt liv är ett liv fört med sig själv som mål.¹³

Bildningstanken har i olika tider tagit fasta på Aristoteles strukturella analys av skillnader mellan rörelse som slutar i något annat och rörelse som innebär förändring av sig själv.¹⁴ I Aristoteles kontext har skillnaden en politisk (och eventuellt demokratisk) innebörd. I idén om läranderesultat har sådana tankegångar fått ge vika för kursplanens målstyrning och förtingligad kunskapssyn.

Sammanfattning och reflektion

De pedagogiska idéer som har kännetecknat svensk folkhögskola har förenat nyttokrav med bildningshunger. Tiden på folkhögskola ska både rusta för arbetslivet och ge allmän medborgerlig bildning. Den kan öppna vägen för högre studier men också bjuda in till en bildningsresa. Resan är en rörelse med sig själv som mål. Slutet på resan innebär för somliga en förvandling av sig själv.

Med SeQF tippar vågskålen över. Samhällets krav på rörlig arbetskraft väger tyngre. Det har genomförts utan diskussion inom folkbildningen om politisk målsättning, innebörd och konsekvenser. Det placerar folkbildningen mitt i en ekonomistisk diskurs, där utbildning ska standardiseras och jämföras för att öka mobiliteten på den europeiska arbetsmarknaden. I centrum står begreppet läranderesultat. Med det ska utbildningen på folkhögskolan (allmän kurs) utformas från förutbestämda mål, som deltagare förväntas kunna uppnå. Det skiljer sig från den kunskapssyn och pedagogik som präglar folkhögskolan. Den utgår från den studerandes egna erfarenheter och utifrån den formuleras mål för studierna. Vägen till kunskap slingrar sig fram mellan egna erfarenheter och vidgade perspektiv.

¹² *Nikomachiska etiken* av Aristoteles, s. 20-21

¹³ a.a., s. 32

¹⁴ *Kunskapsfilosofi Tre kunskapsformer i historisk belysning*, Bernt Gustavsson bygger sin analys på Aristoteles kunskapssyn.

Folkhögskolorna åläggs av Folkbildningsrådet att upprätta skriftliga läranderesultat för sina allmänna kurser. Vad göra? Vi bör i dagsläget, menar jag, göra en dygd av nödvändigheten. Det innebär att ta tillfället i akt och använda den obligatoriska uppgiften (att formulera läranderesultat i en kursplan) till en diskussion om innehållet i undervisningen. Ett läranderesultat på vår skola skulle kunna vara att deltagare ska vara i stånd att utöva motstånd, känna kunskapslust, agera fritt och frivilligt, ge sig hän åt bildningsresor.

Källor

- *Anvisningar om SeQF och folkhögskolans allmänna kurs*, Folkbildningsrådet dnr 227
- Aristoteles *Nikomachiska etiken*, i översättning av Mårten Ringbom, 1993
- *Explaining the European Qualifications Framework For Lifelong Learning: EQF Note 1*, http://ec.europa.eu/dgs/education_culture, av Jörg Markowitsch, Karin Luomi-Messerer, Sonja Lengauer och Jens Bjornavold
- Förordning (2015:545) om referensram för kvalifikationer för livslångt lärande
- Bernt Gustavsson
- *Folkhögskolans praktiker i ett historisk perspektiv*, s. 17-34 i *Folkhögskolans praktiker i förändring*, red. Bernt Gustavsson m.fl.
- *Kunskapsfilosofi Tre kunskapsformer i historisk belysning*, Bernt Gustavsson, 2000
- *Min personliga syn på folkhögskolan*, opublicerat dokument, 2018
- Sven-Eric Liedman
- *Bildning*, Nationalencyklopedin, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/bildning>
- *Bildning, frihet och motstånd*, s. 381-399, i *Bildning*, red. Anders Burman och Per Sundgren, 2010
- Lena Lindgren *Nya utvärderingsmonstret*, 2016
- *USING LEARNING OUTCOMES European Qualifications Framework Series: Note 4* av Mike Coles, 2011
- Agneta Wallin *Folkhögskolans allmänna kurs och SeQF*, bildspel från Folkbildningsrådet, 2017